

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНКИ СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Продовольча безпека є запорукою соціально-економічного розвитку та однією з найважливіших складових державної політики будь-якої країни, предметом співробітництва міжнародних інституцій. Приєднання України до глобального процесу забезпечення сталого розвитку актуалізує питання розробки та застосування методичного інструментарію для оцінки стану забезпечення продовольчої безпеки. У статті наголошено на тому, що орієнтація України на побудову сучасного інформаційного суспільства і сервісно-орієнтованої, цифрової держави потребує наукових акцентів на з'ясуванні питань щодо моніторингу та оцінки стану забезпечення продовольчої безпеки як передумови її сталості та інклюзивності. Надано визначення моніторингу продовольчої безпеки. Визначено, що організація моніторингу продовольчої безпеки має ґрунтуватися на таких принципах як: достовірність, оперативність, превентивність, об'єктивність, системність, впорядкованість, науковість, прогностичність.

Розглянуто сучасний стан нормативно-правового та інституційного забезпечення моніторингу продовольчої безпеки. Установлено, що в законодавстві відсутні деякі важливі індикатори, якими оперує ФАО, необхідні для об'єктивної оцінки рівня та динаміки продовольчої безпеки України, та наголошено на важливості узгодження вітчизняного законодавства з міжнародними нормами. Зроблено висновок про те, що державне регулювання в цій сфері має орієнтуватися на сучасні інформаційні технології. З огляду на значні обсяги даних, важливим завданням держави також має стати розробка відповідного програмного забезпечення і створення потужних інформаційних ресурсів. Доцільним також було би створення національної бази даних у сфері продовольчої безпеки та оцінюванні загроз.

Ключові слова: Глобальний індекс продовольчої безпеки, загрози продовольчій безпеці, інформаційне забезпечення, моніторинг, продовольча безпека, оцінка стану продовольчої безпеки, сталий розвиток.

Постановка проблеми. У сучасному світі продовольча безпека є однією з найважливіших складових державної політики будь-якої країни та неодмінним предметом співробітництва міжнародних інституцій. Це зумовлено незамінністю та винятковою соціальною значимістю сільськогосподарської продукції для існування та відтворення людства, а також впливом її якісно-безпечових та кількісних показників на здоров'я населення всього світу. Саме тому у вересні 2015 року 193 держави – члени ООН затвердили Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року, який дає глобальне уявлення про завдання світової спільноти, спрямовані на ліквідацію бідності та голоду, а також збереження, відновлення та раціональне використання природних ресурсів [1]. Багатовекторність та складність 17 Цілей сталого розвитку, включених до зазначеного документу, актуалізує питання впровадження та функціонування системи моніторингу як на глобальному рівні в універсальному контексті, так і, зокрема, моніторингу рівня забезпечення продовольчої безпеки.

Метою статті є аналіз сучасного стану нормативно-правового та інституційного забезпечення моніторингу продовольчої безпеки, з'ясування значення та ролі моніторингу при здійсненні оцінки стану продовольчої безпеки, а також виявлення основних проблем і формулювання пропозицій та напрямів вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правового забезпечення продовольчої безпеки перебуває в полі зору інтересів як представників економічної, так і юридичної науки. Дослідженням питань, пов'язаних із вказаною сферою присвятили свої роботи М.М. Бабич, Х.А. Григор'єва, В.М. Єрмоленко, Т.О. Коваленко, Т.В. Курман, А.Д. Мостова та ін. Вказані автори зробили вагомий внесок у науково-практичне вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням належного правового регулювання відносин у сфері продовольчої безпеки. Орієнтація України на побудову сучасного інформаційного суспільства і сервісно-орієнтованої, цифрової держави потребує наукових акцентів на

з'ясуванні питань щодо моніторингу та оцінки стану забезпечення продовольчої безпеки, як передумови її сталості та інклюзивності.

Виклад основного матеріалу. Україна протягом останніх років позиціонується як гарант глобальної продовольчої безпеки завдяки традиційно потужному продовольчому експорту. Внесок України до світового продовольчого ринку у 2021р. був еквівалентним забезпеченню харчуванням близько 400 млн осіб, не беручи до уваги населення країни [2].

Разом із тим, за даними Всесвітньої Продовольчої Програми ООН на початку 2022 р. від гострого голоду на планеті потерпало 276 млн людей [3]. Якщо війна в Україні триватиме далі, ця кількість зросте ще більше. Саме тому державна політика нашої країни в сфері продовольчої безпеки має змінюватися й адаптуватися до нових викликів, шляхом визначення плану заходів, які дадуть змогу забезпечити продовольчу безпеку в умовах воєнного стану.

Одним із важливих аспектів у врегулюванні відносин у сфері забезпечення продовольчої безпеки є необхідність постійного аналізу та оцінки рівня її стійкості системи до загроз, а також для попередження кризових ситуацій у продовольчій сфері. Надійним інструментом для вирішення цього завдання виступає моніторинг, адже розуміння ключових причин, які передують виникненню та загостренню продовольчих криз, сприятиме застосуванню найбільш ефективних інструментів забезпечення продовольчої безпеки як на глобальному, так і на національному рівні.

На нестачі практичних механізмів сучасного стратегічного забезпечення продовольчої безпеки, таких як система оцінювання й моніторингу загроз інформаційного забезпечення, наголошує А.Д. Мосцова [4;с.61].

Під моніторингом продовольчої безпеки слід розуміти врегульовану нормами права систему спостережень, збору, обробки, систематизації, збереження та аналізу інформації щодо таких показників як: обсяги виробництва продовольства, його доступності, різноманітності, харчової цінності споживання, формування та управління державними продовольчими запасами, якості та безпечності харчових продуктів, тощо, які дозволяють оцінювати зміни в системі, своєчасно виявляти ризики та загрози з метою запровадження адекватних заходів державного регулювання в галузі забезпечення продовольчої безпеки.

Мета моніторингових досліджень полягає у з'ясуванні співвідношення між нормативно визначеним рівнем продовольчої безпеки за основними індикаторами і поточним рівнем її фактичного забезпечення.

Алгоритм правового механізму запобігання за-

грозам у сфері продовольчої безпеки повинен характеризуватися адаптивністю, що проявляється у можливості врахування змін у характері загроз, а також має включати наступні елементи: 1) виявлення та ідентифікація наявних або потенційних дестабілізуючих чинників та загроз суспільно важливим інтересам населення у забезпеченні продовольством; 2) прогнозування наслідків на випадок реалізації загрози; 3) здійснення превентивних заходів, спрямованих на запобігання загрозам та ризикам; 4) формування низки конкурентних варіантів стратегічних рішень, за допомогою яких можливо уникнути кризових ситуацій у продовольчій сфері; 5) впровадження заходів контролю і прийняття рішень за їх результатами; 5) вироблення стійкості до подібних загроз.

Організація моніторингу продовольчої безпеки має ґрунтуватися на таких принципах, як: достовірність, оперативність, превентивність, об'єктивність, системність, впорядкованість, науковість, прогностичність.

Проблема оцінювання та оптимізації стану продовольчої безпеки є одним із ключових завдань міжнародних організацій. На глобальному (світовому) рівні функції зі збору та узагальнення даних, перевірки показників, що використовуються для оцінки рівня продовольчої безпеки, здійснюють: Всесвітній банк, Сільськогосподарська та продовольча організація ООН (ФАО), Міжнародний Фонд Сільськогосподарського розвитку (МФСР), Всесвітня Продовольча Програма (ВПП), Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ), Статистичний відділ ООН та ін. Кожна з організацій надає інформацію про стан продовольчої безпеки в межах своїх повноважень із зазначенням причин недостатнього харчування та рекомендаціями конкретних заходів щодо їх усунення.

На основі отриманих даних ФАО готує щорічні доповіді «Стан справ в галузі продовольчої безпеки та харчування у світі», в яких міститься глобальна оцінка масштабів та причин неповноцінного харчування й голоду у світі.

Ґрунтуючись на інформаційних джерелах зазначених міжнародних організацій, на світовому рівні оцінка продовольчої безпеки здійснюється також Інститутом економічних досліджень «The Economist Intelligence Unit», який з 2012 р. формує Рейтинг глобальної продовольчої безпеки, що складається з таких компонентів як: економічна та фізична доступність продовольства, якість і безпечність, природні ресурси та стійкість [5]. Узагальнюючи та аналізуючи отриману інформацію, Глобальний Індекс також визначає сильні та слабкі сторони кожної країни, що впливають на її місце в рейтингу. Така інформація дозволяє ознайомитися з досвідом держав, що займають лідерські позиції у забезпеченні продоволь-

чої безпеки з метою впровадження у вітчизняну практику кращого світового досвіду з виявлення, оцінки, прогнозування та попередження загроз у продовольчій сфері. Таким чином, дані Глобального Індексу спрощують пошук інструментів державного регулювання відносин у сфері забезпечення продовольчої безпеки на національному рівні та дозволяють розробити необхідні напрями державної політики в цій галузі.

Оцінка рівня продовольчої безпеки на національному рівні здійснюється на основі індикаторів, якими оперує ФАО, проте не всі вони закріплені у чинному національному законодавстві.

Моніторинг та інформаційне забезпечення процесів формування продовольчої безпеки в Україні регламентовано, зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. «Деякі питання продовольчої безпеки» [6], розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022р. «Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [7], наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [8].

Втім, слід зазначити, що у вказаних нормативно-правових актах відсутні деякі важливі індикатори, необхідні для об'єктивної оцінки рівня та динаміки продовольчої безпеки України, як, наприклад, показники аграрного виробництва та його ефективності, національний дохід на душу населення, якість та безпечність продовольства, щільність автомобільних шляхів, частка недоїдаючого населення, кількість дітей с дефіцитом ваги та інші. Такий недолік вказує на важливість питання узгодження національного законодавства з міжнародними нормами. Крім того, для оцінки рівня продовольчої безпеки важливо визначити критичні показники зазначених індикаторів.

Ефективність застосування системи моніторингу продовольчої безпеки напряму залежить від інституційного забезпечення цих відносин. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. «Деякі питання продовольчої безпеки» [6] визначено органи державної виконавчої влади та їх компетенцію щодо здійснення моніторингу продовольчої безпеки:

- Міністерству охорони здоров'я визначати кожні п'ять років рекомендовані раціональні норми споживання основних продуктів у середньому на одну особу;

- Міністерству аграрної політики та продовольства, Міністерству соціальної політики і Державній службі статистики забезпечити в межах своїх повноважень подання Міністерству економічного розвитку

щороку до 31 липня інформації, необхідної для розрахунку основних індикаторів продовольчої безпеки;

- Міністерству економічного розвитку і торгівлі готувати та оприлюднювати щороку до 1 вересня наступного періоду звіт про стан продовольчої безпеки України.

Як бачимо, нормативно закріплені обов'язки уповноважених державних органів у сфері моніторингу продовольчої безпеки передбачають календарні строки їх виконання та оприлюднення. Проте, на офіційному сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі немає такого звіту за будь-який період. Відсутність цієї інформації, що має важливе суспільне значення, у відкритому доступі суперечить основним принципам інформаційних відносин, закріпленим Законом України від 02 жовтня 1992 р. «Про інформацію» [9].

Стійкість продовольчої системи держави зумовлена її здатністю долати різного характеру виклики, загрози, ризики та небезпеки.

Інформаційні ризики та загрози полягають у незадовільному рівні (неповноті, невчасності, невірності тощо) інформаційного забезпечення суб'єктів аграрного ринку, відсутності аналітичної інформації для оцінки та реагування на потенційні або існуючі загрози, низькому рівні обміну інформацією між органами державної влади та виробниками сільськогосподарської продукції.

Отже, незадовільний рівень інформаційної бази та недосконалість моніторингу продовольчої безпеки дає підстави говорити про існування інформаційної загрози продовольчій безпеці України, яка обмежує можливості у вжитті заходів, спрямованих на попередження можливих проблем та кризових ситуацій в даній сфері.

В сучасних умовах інформація набуває статусу важливого стратегічного ресурсу для держави у забезпеченні продовольчої безпеки. Обов'язок щодо створення належних умов для вільного доступу зацікавлених суб'єктів до джерел інформації покладається на уповноважені органи державної влади. Разом із тим, на них же покладається обов'язок забезпечити нормативні перешкоди для доступу до інформації, поширення якої може бути використано ворожою державою у військово-політичних цілях і загрожуватиме продовольчій безпеці. Такою може бути, наприклад, інформація про обсяги, номенклатуру та місцезнаходження запасів продовольства.

Глобальна цифровізація, що сьогодні пронизує всі сфери суспільного життя, може стати важливим засобом у вирішенні проблеми забезпечення продовольчої безпеки. Державне регулювання у цій сфері має орієнтуватися на сучасні інформаційні технології. Серед органів державної влади, на які можуть бути покладені обов'язки щодо моніторингу продо-

вольчої безпеки, слід виділити Міністерство цифрової трансформації, Державне агентство з питань електронного урядування, Державну службу фінансового моніторингу та ін.

З огляду на значні обсяги даних, важливим завданням держави також має стати розробка відповідного програмного забезпечення і створення потужних інформаційних ресурсів.

Висновки. Україна разом з іншими країнами-членами ООН приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Проте і сьогодні ми маємо проблеми організаційно-правового та методологічного характеру, які необхідно подолати для того, щоб належним чином оцінювати стан продовольчої безпеки в державі і мати можливість оперативно та ефективно впливати на загрози та ризики у цій сфері. Сучасне законодавство характеризується відсутністю комплексного нормативно-правового акту, який би відповідав сучасним світовим практикам і забезпечував впровадження ефективних механізмів та інструментів, зокрема, моніторингу продо-

вольчої безпеки. Через це оцінка рівня продовольчої безпеки проводиться фрагментарно і безсистемно.

Деякими важливими індикаторами, необхідними для об'єктивної оцінки рівня та динаміки продовольчої безпеки України, як, наприклад, показники аграрного виробництва та його ефективності, національний дохід на душу населення, якість та безпечність продовольства, щільність автомобільних шляхів, частка недоїдаючого населення, кількість дітей с дефіцитом ваги та інші, необхідно доповнити чинне законодавство у розглядуваній сфері.

Доцільним також було б створення національної бази даних у сфері продовольчої безпеки та оцінюванні загроз. Такі заходи надали б вказаним відносинам більшої визначеності, стабільності, а правовому регулюванню – більшої ефективності. Впровадження постійнодіючої ефективної системи моніторингу та оцінки стану продовольчої безпеки забезпечить можливість протидіяти загрозам продовольчій безпеці, в тому числі й тим, які виникли внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ в Україну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, identified 17 Sustainable Development Goals (SDGs). 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>
2. Україна годує 400 млн людей у світі. *Agronews*. 10 Лютого, 2022. URL: <https://agronews.ua/news/ukrayina-goduye-400-mln-lyudej-u-sviti/>
3. Загроза продовольчій безпеці світу. Міністерство закордонних справ України. 23 листопада 2023 року. URL: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu>
4. Мостова А. Д. Правове забезпечення стратегії продовольчої безпеки. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» держави*. 2019. Вип. 4 (53). С. 61. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/53_2019/11.pdf
5. Global Food Security Index. URL: <https://im-pact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/Index>
6. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. № 1379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п#Text>
7. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 327-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-р#Text>
8. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. №2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

REFERENCES

1. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, identified 17 Sustainable Development Goals (SDGs) 2015. Retrieved from: <https://sdgs.un.org/2030agenda>
2. Agronews (2022, February 10). *Ukraine feeds 400 million people in the world*. Retrieved from: <https://agronews.ua/news/ukrayina-goduye-400-mln-lyudej-u-sviti/> [in Ukrainian].
3. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2023, November 23). *Threat to world food security*. Retrieved from: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu> [in Ukrainian].
4. Mostova, A. D. (2019). Legal support of the food security strategy. *Naukovo-vyrobnychiy zhurnal «Biznes-navihator» derzhavy*, 4 (53), p. 61. Retrieved from: http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/53_2019/11.pdf [in Ukrainian].

5. Global Food Security Index. Retrieved from: <https://im-pact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/Index>
6. Some issues of food safety: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, No. 1379 (2007, December 5). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-p#Text> [in Ukrainian].
7. On the approval of the plan of measures to ensure food security under martial law: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, No. 327-p (2022, April 29). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-r#Text> [in Ukrainian].
8. Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine On the approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine, No. 1277 (2013, October 29). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
9. On information: Law of Ukraine, No. 2657-XI (1992, October 2). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> [in Ukrainian].

TUIEVA OKSANA

PhD in Law, Associate Professor at the Department of land and agrarian law
of the Yaroslav Mudryi National Law University

CERTAIN LEGAL ASPECTS OF MONITORING AND EVALUATION OF FOOD SECURITY

Problem setting. In today's world, food security is one of the most important components of any country's public policy and an indispensable subject of cooperation between international institutions. This is due to the irreplaceability and exceptional social significance of agricultural products for the existence and reproduction of mankind, and the impact of its quality, safety and quantity indicators on the health of the world's population. That is why in September 2015, 193 UN member states approved the 2030 Agenda for Sustainable Development, which provides a global view of the international community's objectives aimed at eliminating poverty and hunger, as well as conserving, restoring and rationally using natural resources. The multidimensional nature and complexity of the 17 Sustainable Development Goals included in this document makes the issue of implementing and operating a monitoring system, both at the global level in a universal context and in particular monitoring the level of food security, a topical issue.

Purpose of the research is to analyze the current state of regulatory and institutional support for food security monitoring, to clarify the importance and role of monitoring in assessing the state of food security, as well as to identify the main problems and formulate proposals and directions for improving the current legislation in this area.

Analysis of recent researches and publications. The issue of legal support for food security is in the field of interest of both economic and legal scholars. M.M. Babych, H.A. Hryhoryeva, V.M. Yermolenko, T.O. Kovalenko, T.V. Kurman, A.D. Mostova and others have devoted their works to the study of issues related to this area. These authors have made a significant contribution to the scientific and practical solution of problems arising in connection with the proper legal support of food security. Ukraine's orientation towards building a modern information society and a service-oriented, digital state requires scientific emphasis on clarifying issues related to monitoring and evaluation of food security as a prerequisite for its sustainability and inclusiveness.

Article's main body. Food security is the key to socio-economic development and one of the most important components of any country's state policy, and is the subject of cooperation between international institutions. Ukraine's accession to the global process of ensuring sustainable development actualizes the issue of developing and applying methodological tools for assessing the state of food security. The article emphasizes that Ukraine's orientation towards building a modern information society and a service-oriented, digital state requires scientific emphasis on clarifying issues related to monitoring and assessing the state of food security as a prerequisite for its sustainability and inclusiveness. The definition of food security monitoring is provided. It is determined that the organization of food security monitoring should be based on the following principles: reliability, efficiency, preventive nature, objectivity, systematicity, orderliness, science, and predictability.

The current state of regulatory and institutional support for food security monitoring is considered. It is established that these legal acts lack some important indicators used by the FAO, which are necessary for an objective assessment of the level and dynamics of food security in Ukraine, and the importance of harmonizing domestic legislation with international standards is emphasized.

Conclusions and prospects for the development. The current legislation is characterized by the absence of a comprehensive legal act that would be in line with current international practices and ensure the implementation of

effective mechanisms and tools, including food security monitoring. As a result, the assessment of food security is fragmented and unsystematic.

The creation of a national database on food security and threat assessment, as well as the introduction of a permanent effective monitoring system, will increase the state's ability to counteract food security threats.

Key words: Global Food Security Index, food security threats, information support, monitoring, food security, food security assessment, sustainable development.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Туєва О. М. Окремі правові аспекти моніторингу та оцінки стану забезпечення продовольчої безпеки. *Право та інновації*. 2024. № 2 (46). С. 125–130.